

BS/51/2011

**POLAK W PRACY, CZYLI O UCZCIWOŚCI,
SUMIENNOŚCI I ASERTYWNOŚCI
W ŻYCIU ZAWODOWYM**

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku
13 stycznia 2011 roku

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Żurawia 4a, 00-503 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

Analiza opinii dotyczących różnych sytuacji w pracy oraz faktycznych zachowań pracowników stanowi niejako kontynuację raportu na temat społecznych postaw wobec zatrudnienia¹. Jak się okazuje, mimo iż w systemie wartości Polaków maleje znaczenie pracy zawodowej, podejście do niej nie zmienia się znacząco. Czy zachowania pracowników również pozostają stabilne?

Pytając o różne sytuacje w życiu zawodowym oraz badając stosunek respondentów do różnego rodzaju zachowań w pracy² – mniej lub bardziej kontrowersyjnych – uwzględniliśmy kwestie, które mogą być interpretowane jako nieuczciwe lub co najmniej niesumienne, jak i takie, które wykraczają poza zwyczajowe normy i niekiedy są postrzegane jako swoista nadgorliwość.

OPINIE NA TEMAT RÓŻNYCH ZACHOWAŃ W PRACY

Okazuje się, że bez względu na rodzaj kontrowersji niemal wszystkie zachowania, które przedstawiliśmy ocenie respondentów, spotykają się raczej z dezaprobatą niż akceptacją. Wyjątek stanowi kwestia dobrowolnego, bezpłatnego wykonywania zadań nienależących do obowiązków danego pracownika oraz odmowa wykonania poleceń wykraczających poza zakres obowiązków, chociaż pozostających w granicach jego możliwości. Jedynie w tych dwóch przypadkach przyzwolenie jest nieznacznie częstsze niż potępienie.

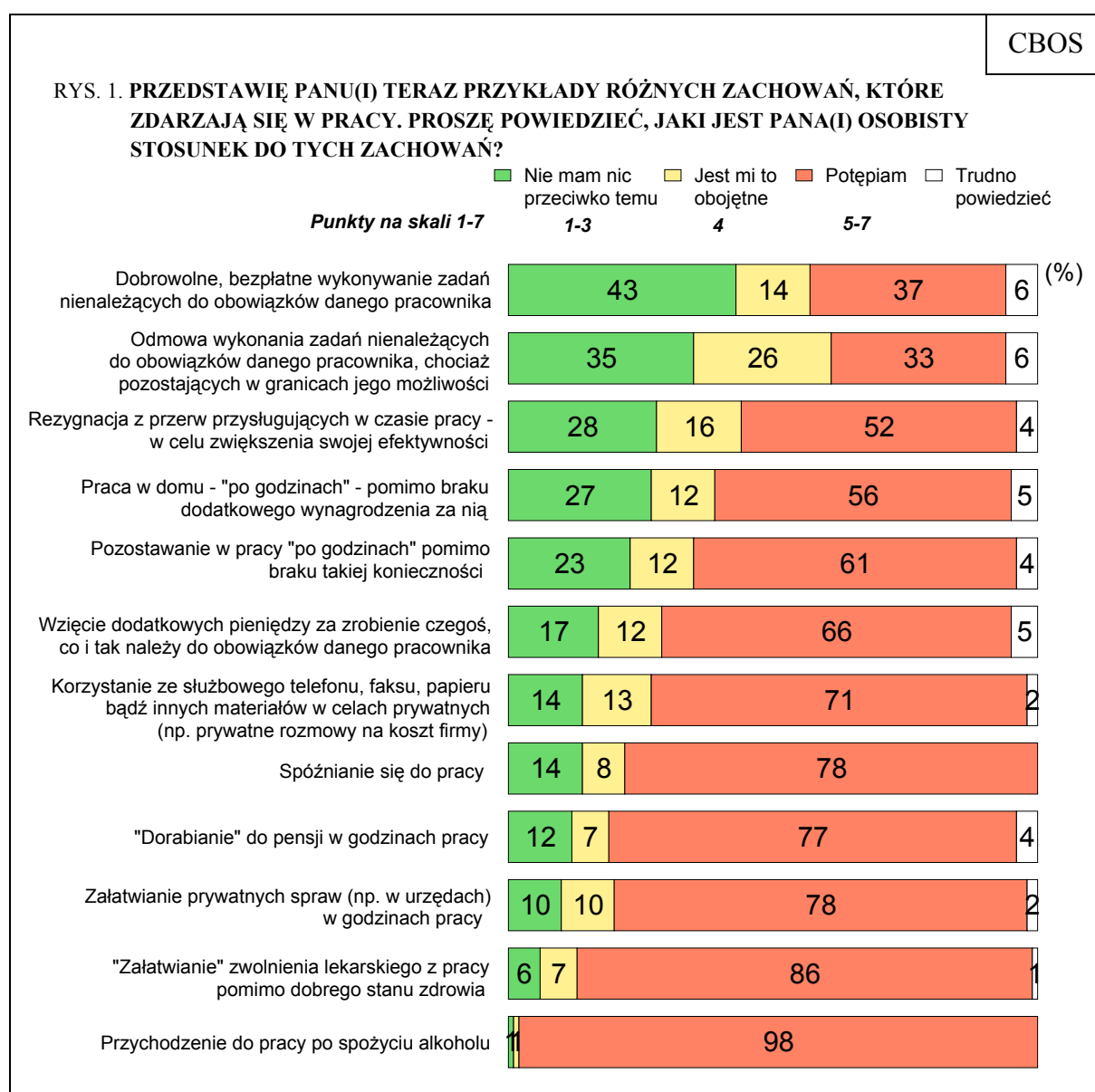
Polacy powszechnie potępiają przychodzenie do pracy po spożyciu alkoholu. Zachowanie takie akceptuje jedynie co setny badany. Zdecydowanie negatywnie oceniają również „załatwianie” zwolnienia lekarskiego pomimo dobrego stanu zdrowia – tylko 6% ankietowanych nie ma nic przeciwko temu. Co dziesiąty respondent (10%) wyraża zgodę na załatwianie prywatnych spraw w godzinach pracy, a co ósmy (12%) akceptuje tzw. dorabianie do pensji w czasie przeznaczonym na realizację swoich obowiązków zawodowych. Co siódmy ankietowany uznaje za dopuszczalne spóźnianie się do pracy oraz

¹ Zob. komunikat CBOS „Stosunek Polaków do pracy i pracowitości”, kwiecień 2011 (oprac. R. Boguszewski).

² Badania „Aktualne problemy i wydarzenia” (249), 3–9 lutego 2011 roku, reprezentatywna próba losowa dorosłych mieszkańców Polski (N = 1002) oraz „Aktualne problemy i wydarzenia” (250), 3–9 marca 2011 roku, reprezentatywna próba losowa dorosłych mieszkańców Polski (N = 950).

korzystanie ze służbowego telefonu, faksu, papieru bądź innych materiałów w celach prywatnych (po 14%). Minimalnie większą grupę (17%) stanowią ci, którzy z pobłażaniem odnoszą się do brania dodatkowych pieniędzy za zrobienie czegoś, co i tak należy do obowiązków danego pracownika.

Takie zachowania, jak „branie pracy do domu” bez dodatkowego wynagrodzenia za nią oraz rezygnacja z przerw przysługujących w czasie pracy, w celu zwiększenia swojej efektywności, spotykają się wprawdzie z nieco bardziej powszechnym przyzwoleniem społecznym niż większość pozostałych zachowań, jednak – co ciekawe – również w ich przypadku potępienie jest mniej więcej dwukrotnie częstsze niż akceptacja.

W porównaniu z rokiem 2006 zmieniło się społeczne podejście do niektórych zachowań pracowniczych. Istotnie zmalało przyzwolenie na takie sytuacje, jak „dorabianie” do pensji oraz załatwianie prywatnych spraw w godzinach pracy. Zwiększył się również krytycyzm wobec korzystania ze służbowych materiałów w celach prywatnych, brania dodatkowych pieniędzy za zrobienie czegoś, co i tak należy do obowiązków danego pracownika, oraz „załatwiania” zwolnienia lekarskiego pomimo dobrego stanu zdrowia. Nieco mniej przychylnie Polacy zapatrują się również na pozostawanie w pracy po godzinach oraz na dodatkową pracę w domu pomimo braku odpowiedniego wynagrodzenia za nią. Wzrost przyzwolenia dotyczy natomiast takich zachowań, jak: rezygnacja z przerw przysługujących w czasie pracy w celu zwiększenia swojej efektywności, spóźnianie się do pracy oraz – przede wszystkim – odmowa wykonania zadań nienależących do obowiązków danego pracownika, mimo że pozostają one w granicach jego możliwości.

Tabela 1

Oceniane zachowania	2006	2011	Różnica średnich
	Średnie na skali 1-7, na której 1 oznacza „nie mam nic przeciwko temu”, a 7 – „całkowicie potępiam”*		
„Dorabianie” do pensji w godzinach pracy	5,26	5,75	0,49 **
Załatwianie prywatnych spraw (np. w urzędach) w godzinach pracy	5,27	5,66	0,39 **
Korzystanie ze służbowego telefonu, faksu, papieru bądź innych materiałów w celach prywatnych (np. prywatne rozmowy na koszt firmy)	5,16	5,35	0,19 **
Wzięcie dodatkowych pieniędzy za zrobienie czegoś, co i tak należy do obowiązków danego pracownika	5,03	5,22	0,19 **
Pozostawanie w pracy „po godzinach” pomimo braku takiej konieczności	4,76	4,91	0,15
„Załatwianie” zwolnienia lekarskiego z pracy pomimo dobrego stanu zdrowia	6,08	6,22	0,14 **
Praca w domu – „po godzinach” – pomimo braku dodatkowego wynagrodzenia za nią	4,59	4,73	0,14
Przychodzenie do pracy po spożyciu alkoholu	6,80	6,87	0,07 **
Dobrowolne, bezpłatne wykonywanie zadań nienależących do obowiązków danego pracownika	3,82	3,79	-0,03
Rezygnacja z przerw przysługujących w czasie pracy – w celu zwiększenia swojej efektywności	4,80	4,66	-0,14
Spóźnianie się do pracy	5,79	5,64	-0,15 **
Odmowa wykonania zadań nienależących do obowiązków danego pracownika, chociaż pozostających w granicach jego możliwości	4,19	3,89	-0,30 **

* Pominięto odpowiedzi „trudno powiedzieć”

** Istotność na poziomie 0,05

Poziom przyzwolenia na różne zachowania w pracy związany jest w pewnym stopniu z sytuacją zawodową respondentów. Niepracujący częściej niż ci, którzy wykonują obecnie jakąś pracę – przynajmniej dorywczo, potępiają takie zachowania, jak: korzystanie ze służbowego telefonu, faksu, papieru lub innych materiałów w celach prywatnych, załatwianie osobistych spraw w czasie przeznaczonym na pracę, spóźnianie się do pracy oraz bezpodstawne posługiwanie się zwolnieniem lekarskim. Bardziej przychylnie zapatrują się natomiast na rezygnację z przerw przysługujących w czasie pracy w celu zwiększenia swojej efektywności, dobrowolne pozostawanie w pracy „po godzinach” oraz – przede wszystkim – zabieranie pracy do domu pomimo braku dodatkowego wynagrodzenia za nią.

Tabela 2

Oceniane zachowania	Aktywni zawodowo	Bierni zawodowo	Różnica średnich
	Średnie na skali 1-7, na której 1 oznacza „nie mam nic przeciwko temu”, a 7 – „całkowicie potępiam”*		
Korzystanie ze służbowego telefonu, faksu, papieru bądź innych materiałów w celach prywatnych (np. prywatne rozmowy na koszt firmy)	5,19	5,51	0,32 **
Załatwianie prywatnych spraw (np. w urzędach) w godzinach pracy	5,53	5,79	0,26 **
Spóźnianie się do pracy	5,51	5,76	0,25 **
„Załatwianie” zwolnienia lekarskiego z pracy pomimo dobrego stanu zdrowia	6,12	6,31	0,19 **
Wzięcie dodatkowych pieniędzy za zrobienie czegoś, co i tak należy do obowiązków danego pracownika	5,15	5,29	0,14
„Dorabianie” do pensji w godzinach pracy	5,70	5,81	0,11
Dobrowolne, bezpłatne wykonywanie zadań nienależących do obowiązków danego pracownika	3,79	3,79	0
Przychodzenie do pracy po spożyciu alkoholu	6,90	6,84	-0,06
Odmowa wykonania zadań nienależących do obowiązków danego pracownika, chociaż pozostających w granicach jego możliwości	3,95	3,83	-0,12
Rezygnacja z przerw przysługujących w czasie pracy – w celu zwiększenia swojej efektywności	4,78	4,54	-0,24
Pozostawanie w pracy „po godzinach” pomimo braku takiej konieczności	5,03	4,79	-0,24
Praca w domu – „po godzinach” – pomimo braku dodatkowego wynagrodzenia za nią	4,89	4,56	-0,33 **

* Pominięto odpowiedzi „trudno powiedzieć”

** Istotność na poziomie 0,05

Ogólnie rzecz biorąc, wśród postaw wobec analizowanych zachowań pracowniczych można wyróżnić dwa podejścia³. Pierwsze z nich charakteryzuje się przyzwoleniem na zachowania społecznie uznawane za nieetyczne, takie jak: dorabianie do pensji w godzinach pracy, unikanie pracy poprzez „załatwianie” zwolnienia lekarskiego, wykorzystywanie czasu pracy dla celów prywatnych (m.in. na załatwianie spraw urzędowych), korzystanie ze służbowych materiałów na własny użytek, branie dodatkowych pieniędzy za realizację zadań należących do obowiązków pracownika, spóźnianie się do pracy oraz przychodzenie do niej pod wpływem alkoholu. Drugie natomiast wiąże się z dość wysokim stopniem akceptacji takich postaw, jak: dodatkowa praca w domu lub pozostawanie w firmie po godzinach, dobrowolne i bezpłatne wykonywanie zadań nienależących do obowiązków pracownika oraz rezygnacja z przerw przysługujących w czasie pracy w celu zwiększenia swojej efektywności.

Tabela 3. Wyniki analizy czynnikowej

Zachowania pracowników	Czynnik I	Czynnik II
	Nieuczciwość i niesumienność	Praca ponad normę
„Dorabianie” do pensji w godzinach pracy	0,712	
„Załatwianie” zwolnienia lekarskiego z pracy pomimo dobrego stanu zdrowia	0,711	
Załatwianie prywatnych spraw (np. w urzędach) w godzinach pracy	0,697	
Korzystanie ze służbowego telefonu, faksu, papieru bądź innych materiałów w celach prywatnych (np. prywatne rozmowy na koszt firmy)	0,679	
Wzięcie dodatkowych pieniędzy za zrobienie czegoś, co i tak należy do obowiązków danego pracownika	0,529	
Spóźnianie się do pracy	0,528	
Przychodzenie do pracy po spożyciu alkoholu	0,237	
Praca w domu – „po godzinach” – pomimo braku dodatkowego wynagrodzenia za nią		0,739
Pozostawanie w pracy „po godzinach” pomimo braku takiej konieczności		0,671
Dobrowolne, bezpłatne wykonywanie zadań nienależących do obowiązków danego pracownika		0,639
Rezygnacja z przerw przysługujących w czasie pracy – w celu zwiększenia swojej efektywności		0,626
Procent wariancji wyjaśnionej = 39%	22%	17%

³ Zastosowano analizę czynnikową z rotacją typu Varimax, KMO = 0,773.

Deklarowany stosunek do przedstawionych respondentom kontrowersyjnych zachowań w pracy tylko w pewnym stopniu zależy od ich sposobu podejścia do pracy w ogóle. Osoby traktujące pracę zawodową jako wartość samą w sobie – co przejawia się w akceptacji poglądów, zgodnie z którymi: warto być pracowitym, praca nadaje sens życiu, a dobre wykonywanie obowiązków wcześniej czy później przynosi nagrodę lub sukces, warto wykonywać swoją pracę z sercem, nawet jeśli nie jest specjalnie znacząca, pracowitość jest koniecznym warunkiem sukcesów w życiu, praca to moralny obowiązek człowieka wobec siebie i innych⁴ – znacznie częściej niż pozostali badani potępiają zachowania pracowników powszechnie uznawane za nieetyczne. Natomiast skłonność do akceptacji tego typu zachowań nieco częściej wiąże się z instrumentalnym podejściem do pracy, a więc z aprobatą twierdzeń, według których: praca nie musi sprawiać satysfakcji, najważniejsze, żeby przynosiła odpowiednie korzyści materialne, a jeśli ich nie przynosi, to nie warto się w nią angażować, praca to przede wszystkim sposób na zdobycie pieniędzy oraz uczciwą pracą człowiek nie jest w stanie dorobić się w życiu. Zależność ta nie jest jednak istotna statystycznie. Akceptacja pracy ponad normę nieco częściej wiąże się z autotelicznym niż instrumentalnym podejściem do niej, jednak również w tym przypadku zależności nie są istotne statystycznie.

Tabela 4. Analiza korelacji wskaźników

Podejście do pracy:	Akceptacja zachowań pracowniczych	
	nieuczciwość i niesumienność	praca ponad normę
	wartość współczynnika korelacji r-Pearsona	
– autoteliczne (praca wartością samą w sobie)	-0,214*	0,046
– instrumentalne (praca sposobem zdobywania wartości materialnych itp.)	0,056	-0,024

* Istotność na poziomie 0,01

Ogólne, sumaryczne wskaźniki dopuszczalności różnych zachowań w pracy wskazują, że przyzwolenie na nieuczciwość i niesumienność (średnia na 7-punktowej skali wynosi 2,17) jest istotnie mniejsze niż akceptacja pracy ponad normę (3,48). Warto zaznaczyć, że oba wskaźniki są ze sobą istotnie skorelowane pozytywnie (r Pearsona = 0,167; $p=0,01$), co oznacza, że jeden nie wyklucza drugiego. Można jednak znaleźć pewne socjodemograficzne wyznaczniki obu podejść.

⁴ Zob. komunikat CBOS „Stosunek Polaków do pracy i pracowitości”, wyd. cyt.

Ocenę zachowań pracowniczych różnicuje chociażby ogólna sytuacja zawodowa respondentów. Osoby aktywne zawodowo częściej niż niepracujące wyrażają przyzwolenie na różne formy nieuczciwości i niesumienności zawodowej, natomiast bierni zawodowo częściej niż pracujący przyzwalają na zachowania związane z pracą ponad normę.

Tabela 5

Przyzwolenie na:	Aktywni zawodowo	Bierni zawodowo	Ogół badanych
	średnie wskaźników mierzonych na skali 1-7, na której 1 oznacza całkowite potępienie, a 7 – całkowite przyzwolenie		
– nieuczciwość i niesumienność	2,25	2,08	2,17
– pracę ponad normę	3,39	3,58	3,48

Przyzwolenie na nieuczciwość i niesumienność częściej niż pozostali wyrażają najmłodsi badani, głównie uczniowie i studenci, a spośród grup zawodowych – pracownicy administracyjno-biurowi, pracownicy usług oraz bezrobotni. Potępienie w tym zakresie rośnie wraz z wiekiem badanych oraz częstością uczestnictwa w praktykach religijnych. Stosunkowo najczęściej wyrażają je również osoby najgorzej sytuowane, a w grupach społeczno-zawodowych: emeryci, technicy, rolnicy i prywatni przedsiębiorcy (zob. tabele aneksowe).

Akceptacja zachowań wchodzących w zakres wskaźnika pracy ponad normę jest stosunkowo największa wśród osób najstarszych, a także respondentów najlepiej sytuowanych. Zrozumienie w tych kwestiach częściej niż inni wyrażają również rolnicy, renciści, uczniowie i studenci, a także kadra kierownicza i specjaliści wyższego szczebla. Brak przyzwolenia na zachowania kojarzone z brakiem asertywności lub też swoistą nadgorliwością stosunkowo częściej niż pozostali deklarują robotnicy, pracownicy administracyjno-biurowi, pracownicy usług, gospodynie domowe, a także osoby niezadowolone ze swojej sytuacji materialnej (zob. tabele aneksowe).

Jeśli chodzi o zmiany ogólnego poziomu akceptacji obu form zachowań pracowniczych, to w ostatnich pięciu latach można zauważyć spadek przyzwolenia na nieuczciwość i niesumienność pracowników (dotyczy zarówno aktywnych, jak i biernych zawodowo). Poziom aprobaty zachowań wchodzących w zakres wskaźnika pracy ponad normę w odniesieniu do ogółu badanych utrzymał się na niezmiennym poziomie, przy czym wśród pracujących nieznacznie się obniżył, a wśród biernych zawodowo minimalnie wzrósł.

Tabela 6

Przyzwolenie na:	Aktywni zawodowo		Bierni zawodowo		Ogół badanych	
	2006	2011	2006	2011	2006	2011
	średnie wskaźników mierzonych na skali 1-7					
– nieuczciwość i niesumienność	2,47	2,25	2,26	2,08	2,36	2,17
– pracę ponad normę	3,46	3,39	3,55	3,58	3,50	3,48

DEKLARACJE DOTYCZĄCE RÓŻNYCH ZACHOWAŃ W PRACY

Wyznawane zasady moralne nie zawsze znajdują odzwierciedlenie w praktyce. Tak też jest z moralnością zawodową. Mimo że niemal wszystkie z analizowanych zachowań pracowniczych są przez Polaków w znacznym stopniu potępiane, wiele osób aktywnych zawodowo (obecnie lub w przeszłości) przyznaje się zarówno do pracy ponad normę, jak i do nieuczciwości wobec pracodawcy. Trzy piąte spośród tych, które kiedykolwiek pracowały zawodowo (59%), deklaruje, że zdarzyło im się dobrowolnie i bezpłatnie wykonywać zadania nienależące do ich obowiązków, a blisko połowa (45%) przyznaje, że w celu zwiększenia efektywności rezygnowała z przerw przysługujących im w czasie pracy. Jednej trzeciej pracujących (34%) nie jest obca praca w domu – „po godzinach” – bez dodatkowego wynagrodzenia, a jednej czwartej (26%) zdarzało się zostawać w pracy „po godzinach”, mimo że nie było takiej konieczności.

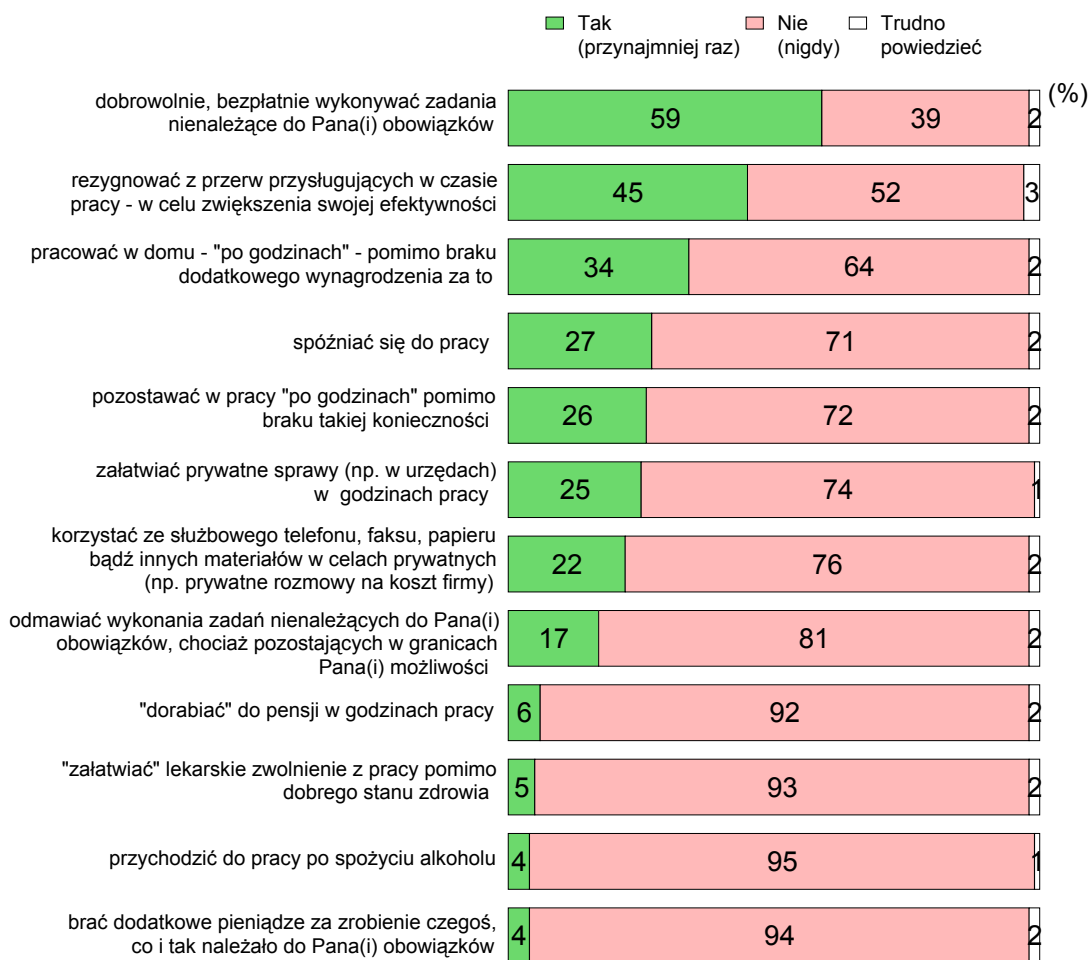
Mniej więcej co czwarty pracujący przyznaje, że zdarzało mu się spóźnić do pracy (27%), załatwiać prywatne sprawy (np. w urzędach) w godzinach pracy (25%) bądź też korzystać ze służbowych materiałów w celach prywatnych (22%). Co szósty pracownik (17%) przynajmniej raz, według własnych deklaracji, odmówił wykonania zadań nienależących do jego obowiązków, co szesnasty (6%) „dorabiał” do pensji w godzinach pracy, a co dwudziesty (5%) pomimo dobrego stanu zdrowia przebywał na zwolnieniu lekarskim. Nieliczni przyznają, że zdarzało się im pracować po spożyciu alkoholu czy też brać dodatkowe pieniądze za zrobienie czegoś, co i tak należało do ich obowiązków (po 4%).

Należy pamiętać, że ze względu na drażliwość tematu odpowiedzi ankietowanych obarczone są trudnym do oszacowania, ale zapewne znacznym stopniem deklaratywności. W tego typu badaniach respondenci, chcąc korzystniej wypaść przed ankierem, nierzadko zatają prawdę. Dlatego też można przypuszczać, że analizowane zachowania – zwłaszcza te powszechnie uznawane za co najmniej nieprzyzwoite – są w rzeczywistości częstsze.

ODPOWIEDZI OSÓB, KTÓRE OBECNIE PRACUJĄ LUB W PRZESZŁOŚCI PRACOWAŁY ZAWODOWO (N = 850)

CBOS

RYS. 2. CZY, W ZWIĄZKU Z PANA(I) PRACĄ ZAWODOWĄ, ZDARZYŁO SIĘ PANU(I) KIEDYKOLWIEK:

Pominięto odmowy odpowiedzi

Z porównania tegorocznych i wcześniejszych deklaracji dotyczących zachowań pracowniczych wynika, że Polacy rzadziej niż pięć lat temu przyznają się zarówno do sytuacji wskazujących na nieuczciwość lub niesumienność zawodową, takich jak spóźnianie się do pracy (spadek o 10 punktów), prywatne wykorzystywanie materiałów służbowych (spadek o 5 punktów), bezpodstawne przebywanie na zwolnieniu lekarskim (spadek o 4 punkty) oraz przychodzenie do pracy pod wpływem alkoholu (spadek o 3 punkty). Rzadziej też jednak deklarują różnego rodzaju pracę ponad normę, jak dobrowolne i bezpłatne wykonywanie zadań spoza zakresu swoich obowiązków (spadek o 6 punktów) czy rezygnacja z przerw w pracy w celu zwiększenia efektywności (spadek o 5 punktów). Ponadto nieco częściej przypisują sobie postawy asertywne, a więc odmowę wykonania zadań wykraczających poza zakres obowiązków, chociaż leżących w ich kompetencjach (wzrost o 3 punkty).

Tabela 7

Czy, w związku z Pana(i) pracą zawodową, zdarzyło się Panu(i) kiedykolwiek:	Odpowiedzi twierdzące według terminów badań		Różnica
	2006	2011	
	w procentach		
- spóźniać się do pracy	37	27	-10
- dobrowolnie, bezpłatnie wykonywać zadania nienależące do Pana(i) obowiązków	65	59	-6
- rezygnować z przerw przysługujących w czasie pracy – w celu zwiększenia swojej efektywności	50	45	-5
- korzystać ze służbowego telefonu, faksu, papieru bądź innych materiałów w celach prywatnych (np. prywatne rozmowy na koszt firmy)	27	22	-5
- „załatwiać” lekarskie zwolnienie z pracy pomimo dobrego stanu zdrowia	9	5	-4
- przychodzić do pracy po spożyciu alkoholu	7	4	-3
- „dorabiać” do pensji w godzinach pracy	8	6	-2
- brać dodatkowe pieniądze za zrobienie czegoś, co i tak należało do Pana(i) obowiązków	6	4	-2
- pracować w domu – „po godzinach” – pomimo braku dodatkowego wynagrodzenia za to	34	34	0
- pozostawać w pracy „po godzinach” pomimo braku takiej konieczności	26	26	0
- załatwiać prywatne sprawy (np. w urzędach) w godzinach pracy	24	25	1
- odmawiać wykonania zadań nienależących do Pana(i) obowiązków, chociaż pozostających w granicach Pana(i) możliwości	14	17	3

Część spośród analizowanych kontrowersyjnych zachowań pracowniczych zależy, jak się okazuje, od cech demograficznych respondentów oraz ich sytuacji społeczno-zawodowej. Różnicują je m.in. takie czynniki, jak: płeć, wiek, wykształcenie badanych, wielkość zamieszkiwanej przez nich miejscowości oraz poziom życia, religijność mierzona częstością uczestnictwa w praktykach religijnych, a także staż pracy (w przypadku tych, którzy kiedykolwiek pracowali zawodowo).

Tabela 8

Czy, w związku z Pana(i) pracą zawodową, zdarzyło się Panu(i) kiedykolwiek:	Wiek	Wykształcenie	Wielkość miejscowości zamieszkania	Ocena jakości życia	Częstość uczestnictwa w praktykach religijnych	Staż pracy***
	wartość współczynnika korelacji r-Pearsona					
- dobrowolnie, bezpłatnie wykonywać zadania nienależące do Pana(i) obowiązków	0,006	0,210**	0,109**	0,072*	-0,055	-0,087*
- rezygnować z przerw przysługujących w czasie pracy – w celu zwiększenia swojej efektywności	-0,086*	0,113**	0,047	0,071*	0,001	0,002
- spóźniać się do pracy	-0,144**	0,095**	0,115**	0,101**	-0,092**	0,101**
- przychodzić do pracy po spożyciu alkoholu	0,028	-0,022	0,011	-0,049	-0,103**	-0,036
- brać dodatkowe pieniądze za zrobienie czegoś, co i tak należało do Pana(i) obowiązków	-0,092**	0,029	0,003	0,089*	0,000	0,063
- załatwiać prywatne sprawy (np. w urzędach) w godzinach pracy	-0,038	0,106**	-0,019	0,159**	-0,017	-0,028
- pracować w domu – „po godzinach” – pomimo braku dodatkowego wynagrodzenia za to	0,033	0,291**	0,089*	0,093**	0,042	-0,091**
- korzystać ze służbowego telefonu, faksu, papieru bądź innych materiałów w celach prywatnych (np. prywatne rozmowy na koszt firmy)	-0,070*	0,313**	0,171**	0,169**	-0,099**	0,005
- „dorabiać” do pensji w godzinach pracy	0,029	-0,001	-0,044	0,025	0,065	-0,041
- odmawiać wykonania zadań nienależących do Pana(i) obowiązków, chociaż pozostających w granicach Pana(i) możliwości	-0,141**	0,049	0,040	0,013	-0,133**	0,087*
- „załatwiać” lekarskie zwolnienie z pracy pomimo dobrego stanu zdrowia	0,025	-0,014	-0,009	-0,023	-0,055	-0,014
- pozostawać w pracy „po godzinach” pomimo braku takiej konieczności	0,021	0,038	0,025	0,055	-0,077*	-0,048

* Istotność na poziomie 0,01

** Istotność na poziomie 0,001

*** Dotyczy pracujących (obecnie lub w przeszłości)

Mężczyźni istotnie częściej niż kobiety przyznają się do przychodzenia do pracy pod wpływem alkoholu, odmowy wykonywania zadań nienależących do ich obowiązków, spóźniania się do pracy, pozostawania w pracy po godzinach, brania dodatkowych pieniędzy za zrobienie czegoś, co i tak należy do ich obowiązków, a także „dorabiania” do pensji bądź też załatwiania prywatnych spraw w godzinach pracy.

Jeśli zaś chodzi o wiek, to należy zauważyć, że młodszy pracownicy są bardziej asertywni niż starsi, częściej też spóźniają się do pracy, a także nieco częściej przyznają się do brania dodatkowych pieniędzy za zrobienie czegoś, co i tak należy do ich obowiązków. Stosunkowo częściej korzystają z firmowych urządzeń i materiałów w prywatnych celach, ale również nieco częściej przyznają, że dla zwiększenia efektywności zdarza im się rezygnować z przerw przysługujących w czasie pracy.

Prywatne wykorzystywanie służbowych materiałów i urządzeń istotnie wzrasta wraz z wykształceniem respondentów. Poziom edukacji wpływa również na częstość deklarowania pracy ponad normę. Osoby lepiej wykształcone częściej przyznają się do pracy w domu po godzinach bez dodatkowego wynagrodzenia, do bezpłatnego wykonywania zadań pozostających poza zakresem ich obowiązków oraz do rezygnacji z przysługujących im przerw w celu zwiększenia swojej efektywności. Nieco częściej jednak twierdzą, że zdarza im się załatwiać prywatne sprawy w godzinach pracy oraz spóźniać się do pracy.

Częstość wskazywania większości tych zachowań wzrasta również wraz z wielkością miejsca zamieszkania. Im większa miejscowość, tym częstsze deklaracje wykorzystywania służbowych materiałów na własny użytek oraz spóźniania się do pracy, ale również dobrowolnego i bezpłatnego wykonywania zadań spoza zakresu swoich obowiązków oraz dodatkowej, bezpłatnej pracy w domu.

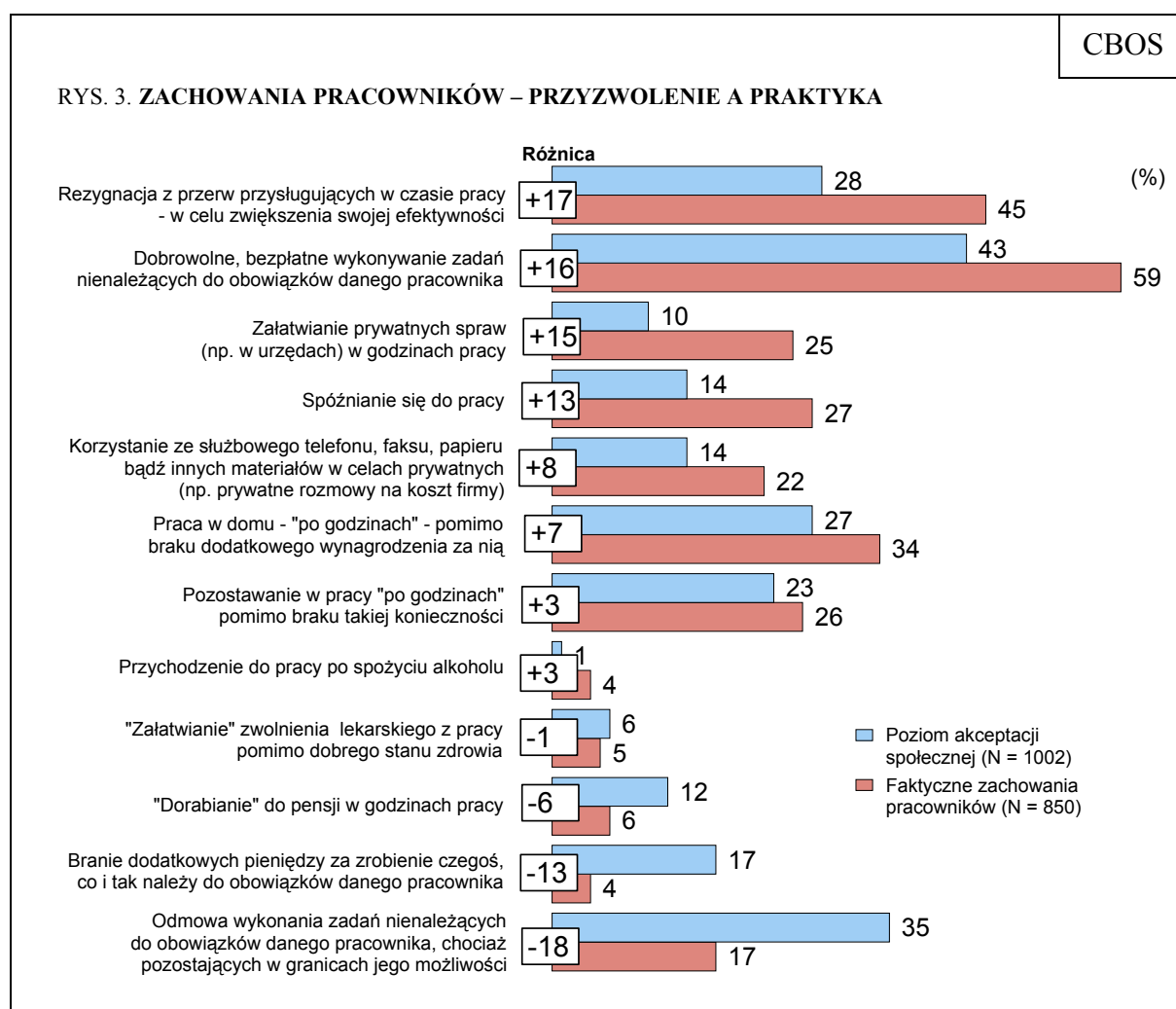
Poziom życia wpływa na deklaracje dotyczące prywatnego wykorzystywania materiałów służbowych, załatwiania osobistych spraw w godzinach pracy, spóźniania się do pracy oraz brania dodatkowych pieniędzy za coś, co należy do obowiązków pracownika, jak również dodatkowej, bezpłatnej pracy w domu, dobrowolnego i bezpłatnego wykonywania zadań nienależących do obowiązków danego pracownika oraz rezygnacji z przerw przysługujących w pracy. We wszystkich tych przypadkach zależność jest wprost proporcjonalna – im wyżej oceniana jakość życia, tym częstsze odpowiedzi twierdzące na pytania o poszczególne zachowania.

Nieco mniejszy wpływ na postępowanie pracowników ma ich religijność. Można jednak zauważyć, że wraz ze wzrostem uczestnictwa w praktykach religijnych maleje deklarowana częstość odmowy wykonania zadań nienależących do obowiązków danego pracownika, przychodzenia do pracy pod wpływem alkoholu, korzystania ze służbowego telefonu, faksu, papieru lub innych materiałów w celach prywatnych oraz spóźniania się do pracy.

Stosunkowo niewielki wpływ na deklarowaną częstość różnego rodzaju zachowań pracowniczych ma, jak się okazuje, staż pracy. Jednak i w tym przypadku można doszukać się pewnych prawidłowości. Okazuje się, że im dłużej respondenci pracują, tym rzadziej deklarują dobrowolne i bezpłatne wykonywanie zadań nienależących do ich obowiązków oraz tzw. zabieranie pracy do domu pomimo braku dodatkowego wynagrodzenia za nią, częściej natomiast zdarza im się spóźniać do pracy oraz odmawiać wykonania zadań spoza zakresu ich obowiązków.

PRYZWOLENIE A PRAKTYKA

Największe różnice między teorią a praktyką w kontekście zachowań pracowniczych dotyczą tzw. pracy ponad normę, a więc takich zachowań, jak: rezygnacja z przerw przysługujących w czasie pracy, dobrowolne i bezpłatne wykonywanie zadań nienależących do obowiązków danego pracownika, a także praca w domu „po godzinach” bez dodatkowego wynagrodzenia.

W zachowaniach ze sfery określonej jako nieuczciwość lub niesumienność zawodowa deklarowany poziom realizacji przewyższa stopień społecznej tolerancji w przypadkach takich, jak: załatwianie prywatnych spraw w czasie przeznaczonym na pracę zawodową, spóźnianie się do pracy oraz wykorzystywanie materiałów służbowych w celach prywatnych. Odwrotnie jest natomiast w przypadku dorabiania do pensji w godzinach pracy, brania

dodatkowych pieniędzy za zrobienie czegoś, co należy do obowiązków pracownika, oraz – zwłaszcza – odmowy wykonania zadań spoza zakresu obowiązków danego pracownika, chociaż pozostających w granicach jego możliwości. Uzyskane deklaracje wskazują, że realizacja tego typu zachowań jest niższa niż społeczne przyzwolenie na nie.

Wszystkie kontrowersyjne zachowania przedstawione ocenie badanych – bez względu na to, czy wykraczają poza sferę uczciwości i rzetelności zawodowej czy też wiążą się z pracą ponad normę – spotykają się raczej ze społecznym potępieniem niż akceptacją. Co więcej, w ciągu ostatnich pięciu lat poziom akceptacji znacznej części analizowanych zachowań znacząco się zmniejszył. Wzrost przyzwolenia dotyczy w zasadzie tylko asertywności, a więc odmowy wykonania zadań nienależących do obowiązków danego pracownika, chociaż pozostających w granicach jego możliwości.

Rzadziej niż pięć lat temu deklarowana jest również znaczna część zachowań pracowniczych. I to zarówno tych, które wiążą się z pracą ponad normę, jak i z zakresu nieuczciwości zawodowej. Największa zmiana dotyczy spóźniania się. Od 2006 roku odsetek osób, które miewają problem z punktualnym przychodzeniem do pracy, zmalał o 10 punktów.

Trudno stwierdzić, jak dalece zmiany dotyczące większego rygoryzmu w ocenie zachowań pracowniczych, a zwłaszcza rzadsze przyznawanie się do nieuczciwości i niesumienności w życiu zawodowym, wiążą się ze wzrostem samodyscypliny pracowników, a w jakim stopniu z tym, że zachowania w pracy podlegają coraz większej kontroli, przez co niektóre z nich – dotychczas dość powszechne, choć uchodzące za nieprzyzwoite – są za pomocą różnych metod stosowanych przez pracodawcę (np. rejestracji czasu pracy za pomocą odpowiednich kart elektronicznych) sukcesywnie eliminowane lub przynajmniej ograniczane.

Wprawdzie coraz przychylniej Polacy zapatrują się na asertywność w życiu zawodowym, jednak sami wciąż stosunkowo rzadko przyznają, że zdarza im się odmawiać wykonania zadań spoza zakresu swoich obowiązków, a pozostających w granicach ich możliwości. O problemie z asertywnością świadczą również nadal znaczne (choć mniejsze niż w 2006 roku) różnice między wyrażanym przyzwoleniem a praktykowaniem takich

zachowań, jak rezygnacja z przerw przysługujących w czasie pracy czy też dobrowolne i bezpłatne wykonywanie zadań nienależących do obowiązków danego pracownika. Deklarowana realizacja tego typu zachowań znacznie przewyższa ich społeczną akceptację.

Opracował
Rafał BOGUSZEWSKI

Tabela 1

Wskaźnik przyzwolenia na zachowania z zakresu „nieuczciwość i niesumienność zawodowa”		Średnia na skali 1-7	Odchylenie standardowe	Liczba osób
Ogółem		2,17	,96	922
Płeć	Mężczyźni	2,24	1,01	453
	Kobiety	2,09	,91	469
Wiek	18-24 lata	2,81	1,06	121
	25-34	2,50	1,00	174
	35-44	2,19	,93	147
	45-54	1,92	,76	150
	55-64	1,84	,79	179
	65 lat i więcej	1,88	,85	152
Miejsce zamieszkania	Wieś	2,18	,93	340
	Miasto do 20 tys.	2,13	,95	126
	20-100 tys.	2,07	1,01	180
	101-500 tys.	2,30	1,03	164
	501 tys. i więcej mieszk.	2,14	,87	112
Wykształcenie	Podstawowe	2,18	1,01	197
	Zasadnicze zawodowe	2,12	,99	226
	Średnie	2,15	,95	329
	Wyższe	2,24	,90	171
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	2,15	,80	96
	Średni personel, technicy	1,90	,60	35
	Pracownicy adm.-biurowi	2,43	1,04	62
	Pracownicy usług	2,48	1,22	51
	Robotnicy wykwalifikowani	2,34	1,11	111
	Robotnicy niewykwalifik.	2,20	,84	50
	Rolnicy	1,96	,69	33
Pracujący na własny rach.	1,99	,87	52	
Bierni zawodowo	Renciści	2,08	,99	62
	Emeryci	1,80	,81	203
	Uczniowie i studenci	2,75	,94	69
	Bezrobotni	2,47	1,08	54
	Gospodynie domowe i inni	2,09	,77	45
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	2,15	,92	128
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	2,32	,93	71
	sekt. pryw. poza rolnict.	2,33	1,05	232
	prywatnym gosp. rolnym	1,97	,70	32
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	2,04	,90	122
	501-750	2,31	1,03	135
	751-1000	2,16	,98	159
	1001-1500	2,11	1,02	160
	Powyżej 1500 zł	2,22	,95	157
Ocena własnych war. mater.	Złe	2,01	,84	118
	Średnie	2,14	,94	382
	Dobre	2,24	1,01	422
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	1,80	,90	41
	Raz w tygodniu	2,07	,90	422
	1-2 razy w miesiącu	2,19	,91	168
	Kilka razy w roku	2,36	1,08	191
	W ogóle nie uczestniczy	2,31	1,01	100
Poglądy polityczne	Lewica	2,10	,86	171
	Centrum	2,21	1,01	321
	Prawica	2,17	1,01	268
	Trudno powiedzieć	2,15	,89	163

Tabela 2

Wskaźnik przyzwolenia na zachowania z zakresu „praca ponad normę”		Średnia na skali 1-7	Odchylenie standardowe	Liczba osób
Ogółem		3,48	1,48	897
Płeć	Mężczyźni	3,54	1,49	438
	Kobiety	3,43	1,47	459
Wiek	18-24 lata	3,55	1,49	122
	25-34	3,48	1,50	169
	35-44	3,39	1,34	138
	45-54	3,45	1,51	153
	55-64	3,39	1,54	177
	65 lat i więcej	3,68	1,51	138
Miejsce zamieszkania	Wieś	3,58	1,48	324
	Miasto do 20 tys.	3,48	1,50	124
	20-100 tys.	3,39	1,44	182
	101-500 tys.	3,48	1,62	157
	501 tys. i więcej mieszk.	3,38	1,34	109
Wykształcenie	Podstawowe	3,54	1,57	188
	Zasadnicze zawodowe	3,39	1,47	220
	Średnie	3,51	1,47	323
	Wyższe	3,49	1,44	166
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	3,62	1,35	95
	Średni personel, technicy	3,40	1,64	34
	Pracownicy adm.-biurowi	3,29	1,45	61
	Pracownicy usług	3,30	1,25	47
	Robotnicy wykwalifikowani	3,14	1,39	114
	Robotnicy niewykwalifik.	3,28	1,60	49
	Rolnicy	3,81	1,40	31
	Pracujący na własny rach.	3,59	1,45	49
Bierni zawodowo	Renciści	3,67	1,60	63
	Emeryci	3,60	1,54	187
	Uczniowie i studenci	3,73	1,53	70
	Bezrobotni	3,58	1,68	53
	Gospodynie domowe i inni	3,20	1,29	44
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	3,49	1,60	123
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	3,20	1,37	74
	sekt. pryw. poza rolnict.	3,36	1,36	227
	prywatnym gosp. rolnym	3,70	1,37	30
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	3,36	1,57	120
	501-750	3,48	1,49	131
	751-1000	3,33	1,54	154
	1001-1500	3,64	1,48	156
	Powyżej 1500 zł	3,71	1,40	154
Ocena własnych war. mater.	Złe	3,29	1,59	116
	Średnie	3,51	1,54	375
	Dobre	3,52	1,40	406
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	3,34	1,49	41
	Raz w tygodniu	3,44	1,52	416
	1-2 razy w miesiącu	3,36	1,34	159
	Kilka razy w roku	3,69	1,43	182
	W ogóle nie uczestniczy	3,55	1,64	100
Poglądy polityczne	Lewica	3,68	1,46	161
	Centrum	3,40	1,42	312
	Prawica	3,57	1,58	264
	Trudno powiedzieć	3,30	1,45	160

Tabela 3

		Czy, w związku z Pana(i) pracą zawodową, zdarzyło się Panu(i) kiedykolwiek dobrowolnie, bezpłatnie wykonywać zadania nienależące do Pana(i) obowiązków?			Liczba osób
		Tak, przynajmniej raz	Nie, nigdy	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		59	39	2	843
Płeć	Mężczyźni	61	37	3	409
	Kobiety	57	40	2	434
Wiek	18-24 lata	53	46	1	63
	25-34	63	36	1	158
	35-44	60	38	3	125
	45-54	63	33	4	168
	55-64	58	39	3	169
	65 lat i więcej	54	44	3	159
Miejsce zamieszkania	Wieś	52	44	4	294
	Miasto do 20 tys.	60	39	2	113
	20-100 tys.	63	34	3	176
	101-500 tys.	60	40		145
	501 tys. i więcej mieszk.	70	28	1	114
Wykształcenie	Podstawowe	45	50	5	170
	Zasadnicze zawodowe	50	45	4	217
	Średnie	63	37	1	292
	Wyższe	79	21	1	164
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	78	22		88
	Średni personel, technicy	66	34		40
	Pracownicy adm.-biurowi	68	32		68
	Pracownicy usług	70	30		52
	Robotnicy wykwalifikowani	55	44	1	114
	Robotnicy niewykwalifik.	41	50	9	37
	Rolnicy	53	40	7	36
	Pracujący na własny rach.	77	20	3	40
Bierni zawodowo	Renciści	50	43	6	66
	Emeryci	54	43	3	212
	Uczniowie i studenci	49	51		12
	Bezrobotni	44	50	5	47
	Gospodynie domowe i inni	57	41	2	32
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	67	32	1	133
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	59	41		74
	sekt. pryw. poza rolnict.	69	30	2	207
	prywatnym gosp. rolnym	41	50	9	40
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	42	55	4	121
	501-750	52	48		117
	751-1000	61	37	2	151
	1001-1500	61	38	2	149
	Powyżej 1500 zł	76	23	1	125
Ocena własnych war. mater.	Złe	56	43	2	115
	Średnie	57	40	3	446
	Dobre	63	35	2	282
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	56	44		31
	Raz w tygodniu	57	40	2	408
	1-2 razy w miesiącu	60	38	2	138
	Kilka razy w roku	63	35	3	184
	W ogóle nie uczestniczy	60	36	4	82
Poglądy polityczne	Lewica	63	34	3	157
	Centrum	58	40	2	252
	Prawica	66	33	1	247
	Trudno powiedzieć	48	47	4	187

Tabela 4

		Czy, w związku z Pana(i) pracą zawodową, zdarzyło się Panu(i) kiedykolwiek rezygnować z przerw przysługujących w czasie pracy w celu zwiększenia swojej efektywności?			Liczba osób
		Tak, przynajmniej raz	Nie, nigdy	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		45	52	3	837
Płeć	Mężczyźni	47	49	4	406
	Kobiety	42	55	3	430
Wiek	18-24 lata	42	57	1	62
	25-34	54	45	1	157
	35-44	45	51	3	124
	45-54	51	45	4	167
	55-64	39	56	5	169
	65 lat i więcej	35	62	3	157
Miejsce zamieszkania	Wieś	40	55	5	292
	Miasto do 20 tys.	41	56	3	113
	20-100 tys.	51	47	2	176
	101-500 tys.	44	55	1	141
	501 tys. i więcej mieszk.	50	46	4	114
Wykształcenie	Podstawowe	37	57	6	170
	Zasadnicze zawodowe	41	55	4	217
	Średnie	44	55	1	288
	Wyższe	58	39	2	162
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	59	39	2	85
	Średni personel, technicy	56	42	3	40
	Pracownicy adm.-biurowi	57	43		67
	Pracownicy usług	54	41	6	52
	Robotnicy wykwalifikowani	41	58	1	114
	Robotnicy niewykwalifik.	23	75	2	37
	Rolnicy	40	54	6	37
	Pracujący na własny rach.	65	29	6	40
Bierni zawodowo	Renciści	43	52	5	66
	Emeryci	34	62	4	209
	Uczniowie i studenci	44	56		12
	Bezrobotni	33	60	7	47
	Gospodynie domowe i inni	57	41	2	32
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	51	47	1	133
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	47	53		72
	sekt. prywat. poza rolnict.	53	43	3	204
	prywatnym gosp. rolnym	40	52	8	41
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	38	59	3	122
	501-750	42	58		117
	751-1000	46	51	3	150
	1001-1500	42	55	3	146
	Powyżej 1500 zł	54	42	4	124
Ocena własnych war. mater.	Złe	48	50	2	115
	Średnie	39	57	4	443
	Dobre	52	46	2	279
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	31	65	4	31
	Raz w tygodniu	45	52	2	405
	1-2 razy w miesiącu	49	48	4	136
	Kilka razy w roku	42	54	4	182
	W ogóle nie uczestniczy	45	51	4	83
Poglądy polityczne	Lewica	42	55	4	156
	Centrum	45	54	2	250
	Prawica	49	48	3	246
	Trudno powiedzieć	41	54	5	186

Tabela 5

		Czy, w związku z Pana(i) pracą zawodową, zdarzyło się Panu(i) kiedykolwiek spóźnić się do pracy ?			Liczba osób
		Tak, przynajmniej raz	Nie, nigdy	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		27	71	2	840
Płeć	Mężczyźni	32	67	2	407
	Kobiety	23	75	1	433
Wiek	18-24 lata	46	54		62
	25-34	33	65	1	158
	35-44	33	67		125
	45-54	26	71	3	168
	55-64	21	75	4	169
	65 lat i więcej	17	83		157
Miejsce zamieszkania	Wieś	23	75	3	293
	Miasto do 20 tys.	22	76	2	113
	20-100 tys.	27	71	2	175
	101-500 tys.	30	70		144
	501 tys. i więcej mieszk.	41	59		114
Wykształcenie	Podstawowe	20	79	1	169
	Zasadnicze zawodowe	26	71	3	216
	Średnie	28	71	1	291
	Wyższe	36	63	1	164
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	37	63		87
	Średni personel, technicy	30	67	3	40
	Pracownicy adm.-biurowi	45	55		68
	Pracownicy usług	33	67		52
	Robotnicy wykwalifikowani	30	69	1	114
	Robotnicy niewykwalifik.	27	73		37
	Rolnicy	19	73	9	36
	Pracujący na własny rach.	29	69	2	40
Bierni zawodowo	Renciści	25	73	3	66
	Emeryci	16	82	2	210
	Uczniowie i studenci	49	51		12
	Bezrobotni	24	74	2	47
	Gospodynie domowe i inni	24	74	2	32
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	34	66		133
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	26	74		74
	sekt. pryw. poza rolnict.	37	62	1	206
	prywatnym gosp. rolnym	22	70	8	40
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	24	76		121
	501-750	24	75	1	117
	751-1000	29	70	1	151
	1001-1500	28	71	1	148
	Powyżej 1500 zł	37	63		123
Ocena własnych war. mater.	Złe	22	78		115
	Średnie	28	70	2	445
	Dobre	28	70	1	280
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	22	78		31
	Raz w tygodniu	24	74	2	407
	1-2 razy w miesiącu	25	73	3	137
	Kilka razy w roku	34	65	1	183
	W ogóle nie uczestniczy	34	66	1	82
Poglądy polityczne	Lewica	20	78	2	156
	Centrum	28	72	0	251
	Prawica	35	63	1	247
	Trudno powiedzieć	22	75	3	186

Tabela 6

		Czy, w związku z Pana(i) pracą zawodową, zdarzyło się Panu(i) kiedykolwiek korzystać ze służbowego telefonu, faksu, papieru bądź innych materiałów w celach prywatnych (np. prywatne rozmowy na koszt firmy)?			Liczba osób
		Tak, przynajmniej raz	Nie, nigdy	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		22	76	2	833
Płeć	Mężczyźni	25	73	2	403
	Kobiety	21	78	1	430
Wiek	18-24 lata	23	76	1	63
	25-34	35	65		156
	35-44	19	79	2	124
	45-54	22	77	1	166
	55-64	21	76	3	166
	65 lat i więcej	15	83	2	158
Miejsce zamieszkania	Wieś	16	80	3	289
	Miasto do 20 tys.	13	86	1	111
	20-100 tys.	23	76	2	175
	101-500 tys.	34	66		144
	501 tys. i więcej mieszk.	33	66	1	114
Wykształcenie	Podstawowe	6	93	1	168
	Zasadnicze zawodowe	13	82	4	214
	Średnie	26	73	1	289
	Wyższe	46	54	1	162
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	47	53		87
	Średni personel, technicy	45	55		40
	Pracownicy adm.-biurowi	43	57		68
	Pracownicy usług	28	72		52
	Robotnicy wykwalifikowani	17	83		112
	Robotnicy niewykwalifik.		100		37
	Rolnicy	6	78	16	34
Pracujący na własny rach.	24	75	2	40	
Bierni zawodowo	Renciści	13	84	3	65
	Emeryci	16	82	2	210
	Uczniowie i studenci	26	74		12
	Bezrobotni	15	84	2	45
	Gospodynie domowe i inni	14	86		32
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	32	68		131
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	35	65		74
	sekt. pryw. poza rolnict.	28	72	0	207
	prywatnym gosp. rolnym	2	83	15	38
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	9	91		122
	501-750	18	82		117
	751-1000	16	82	2	149
	1001-1500	27	72	2	146
	Powyżej 1500 zł	38	60	1	125
Ocena własnych war. mater.	Złe	14	86		111
	Średnie	18	80	2	442
	Dobre	34	65	1	281
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	11	89		31
	Raz w tygodniu	20	78	2	401
	1-2 razy w miesiącu	20	78	2	136
	Kilka razy w roku	30	70	1	183
	W ogóle nie uczestniczy	31	69	1	83
Poglądy polityczne	Lewica	23	75	1	158
	Centrum	22	77	1	246
	Prawica	28	72	0	245
	Trudno powiedzieć	16	79	5	184

Tabela 7

		Czy, w związku z Pana(i) pracą zawodową, zdarzyło się Panu(i) kiedykolwiek odmawiać wykonania zadań nienależących do Pana(i) obowiązków, chociaż pozostających w granicach Pana(i) możliwości?			Liczba osób
		Tak, przynajmniej raz	Nie, nigdy	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		17	81	2	829
Płeć	Mężczyźni	23	75	2	401
	Kobiety	10	87	2	428
Wiek	18-24 lata	27	72	1	63
	25-34	22	78		155
	35-44	23	74	3	122
	45-54	13	83	3	164
	55-64	14	82	4	166
	65 lat i więcej	7	91	2	158
Miejsce zamieszkania	Wieś	15	81	4	287
	Miasto do 20 tys.	12	88	1	110
	20-100 tys.	19	79	2	175
	101-500 tys.	20	80		144
	501 tys. i więcej mieszk.	17	82	2	113
Wykształcenie	Podstawowe	11	86	2	167
	Zasadnicze zawodowe	17	79	5	213
	Średnie	17	82	1	288
	Wyższe	20	79	1	160
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	15	83	1	87
	Średni personel, technicy	27	73		40
	Pracownicy adm.-biurowi	24	76		68
	Pracownicy usług	19	81		52
	Robotnicy wykwalifikowani	27	73		113
	Robotnicy niewykwalifik.	9	91		36
	Rolnicy		83	17	33
Pracujący na własny rach.	24	69	7	37	
Bierni zawodowo	Renciści	15	78	6	65
	Emeryci	9	89	2	210
	Uczniowie i studenci	43	57		12
	Bezrobotni	19	80	2	45
	Gospodynie domowe i inni	7	93		32
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	14	85	1	132
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	33	67		74
	sekt. pryw. poza rolnict.	24	75	1	204
	prywatnym gosp. rolnym	6	79	15	37
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	16	83	2	122
	501-750	13	86	1	117
	751-1000	18	80	2	149
	1001-1500	14	85	1	146
	Powyżej 1500 zł	21	76	2	125
Ocena własnych war. mater.	Złe	20	80		109
	Średnie	15	82	3	439
	Dobre	17	81	2	281
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	8	92		31
	Raz w tygodniu	12	86	3	397
	1-2 razy w miesiącu	18	78	3	136
	Kilka razy w roku	24	75	1	183
	W ogóle nie uczestniczy	23	75	2	83
Poglądy polityczne	Lewica	15	83	2	157
	Centrum	16	83	1	245
	Prawica	20	80	1	244
	Trudno powiedzieć	13	81	6	184